

■ Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990: verzuiling, polarisatie en herwonnen consensus

bron 1 *Herinneringen van een vrouw aan de jaren vijftig, in 1985 door haar opgeschreven*

1 Hier is dan de reactie van een ouderwetse moeder. Geboren in 1921, opgevoed met de
2 strenge leefregels van de rooms-katholieke kerk, dus jongens en meisjes streng gescheiden
3 in school en kerk en jeugdbeweging. Ik kwam zelf uit een gezin van zeven meisjes. 18 jaar
4 toen de oorlog uitbrak en in 1949 gehuwd. Na het lager onderwijs geen onderwijs meer, de
5 nonnen bij ons zeiden zelfs nog in 1957, toen ik al zelf twee zoons op de lagere school had:
6 “Meisjes hoeven niet te leren, ze gaan toch trouwen.”
7 Ik trouwde dus maagdelijk, letterlijk en figuurlijk. Het enige wat ons van de drie
8 gesprekken van een kwartier met de pastoor bijbleef was: er mocht geen zaad verloren gaan,
9 dat was doodzonde. De huwelijksdaad was vooral gericht op de voortplanting en gebruik
10 was drie- tot viermaal per week. Over liefde werd niet gesproken en ik was hevig verliefd.
11 De beroemde of beruchte bruidszeugen in de kerk, en ook toen nog de totale gehoorzaamheid
12 aan de man, dat was wat je toen nog als bruid beloofde. Denk nu niet dat ik me beklaag. Ik
13 was niet de enige. Wel heb ik later ontdekt dat in andere streken van het land, vooral de
14 steden, men toch wat ruimer dacht. De man had rechten, de vrouw had plichten.

bron 2 *In februari 1961 komt in Amsterdam een demonstratie op gang. In het dagblad Het Vrije Volk worden de gebeurtenissen beschreven*

1 Zonder toestemming voor een demonstratie verzamelden zich ongeveer 200 jongelui op het
2 Leidseplein vanwaar zij naar de Johannes Vermeerstraat trokken. De politie sloot de straat
3 onmiddellijk aan beide zijden af. In het treffen dat volgde werd de politie in haar optreden
4 gehinderd door meisjes die zich in de voorste gelederen van de betoging ophielden. Met
5 charges van de motorpolitie en de radiowagen werd de betoging echter snel uit elkaar
6 geslagen, ook al veroverden de demonstranten twee politiepetten en een gummistok.

bron 4

Het Nieuwsblad van het Noorden schrijft op de morgen na de val van het kabinet Cals in de 'Nacht van Schmelzer', vrijdag 14 oktober 1966 na het nachtelijk kamerdebat

Mevrouw Cals: ik sta op straat....

(van onze Haagse correspondent)

1	Mevrouw Cals, die gedurende circa	8	Haar echtgenoot, die tijdens de aanvallen
2	zeventien uur het wel en wee van haar	9	van de KVP reeds zichtbaar geëmotioneerd
3	echtgenoot vanuit de loge gadesloeg, zei na	10	was geraakt, bleek vanochtend bij zijn
4	afloop vermoeid: "Wij moeten nu uit het	11	vertrek eveneens diep vermoeid, zij het op
5	Catshuis verhuizen, maar waar naar toe? Ik	12	politiek gebied: "Wie mij kent, weet hoeveel
6	sta bij wijze van spreken van de ene dag op	13	ik voor de KVP heb gevoeld en heb gedaan.
7	de andere op straat..."	14	Daaruit zou men kunnen afleiden wat nu
		15	mijn beslissing is".

Met de loep op Lancashire. Katoen en samenleving 1750-1850

bron 5

In 1828 kijkt William Radcliffe terug op de industrialisatie van de textielnijverheid in Lancashire

- 1 De jaren van 1788 tot 1803 zal ik de 'gouden tijd' noemen. Na die tijd is er steeds een
- 2 geleidelijke neergang geweest.
- 3 Laat ik me in mijn beschrijving beperken tot de families in mijn eigen omgeving. Deze
- 4 families, in die tijd waren dat landarbeiders en kleine boeren, hielden zichzelf in leven met
- 5 verschillende bezigheden, zoals spinnen en ambachten, zoals dat ook werd gedaan door de
- 6 generaties vóór hen. Maar toen kwamen er machinaal gesponnen garens in de mode, zowel
- 7 voor de schering als voor de inslag en de vraag naar stoffen groeide zo hard dat alles
- 8 verkocht kon worden. Stoffen gemaakt van wol of linnen verdwenen. Bestaande
- 9 weefateliers konden de vraag niet aan, dus werd elke rommelkamer, werden zelfs oude
- 10 schuren, koetshuizen en allerlei bijgebouwtjes opgeknapt tot weefatelier. Overal schoten
- 11 wevershuizen als paddestoelen uit de grond. De prijs van de arbeid steeg tot vijfmaal de
- 12 hoogte die ooit eerder in deze omgeving was bereikt, elk gezin bracht 40, 60, 80, 100 of
- 13 zelfs 120 shilling mee naar huis.

Eindexamen geschiedenis havo 2004-II

bron 6

Friedrich Engels (1820-1859) is de zoon van een textielabrikant in Manchester. Hij beschrijft wat hij in Manchester ziet tijdens een stage in de fabriek van zijn vader in 1843-1844

1 Men rekent er feitelijk altijd mee dat arbeiderswoningen gemiddeld slechts veertig jaar
2 bewoonbaar blijven. Dat klinkt vreemd genoeg, als men daarbij de mooie, massieve muren
3 van de nieuwgebouwde cottages ziet, die een levensduur van een paar eeuwen schijnen te
4 beloven. Maar toch is het zo: de krenterigheid bij de bouw, het nalaten van elke reparatie,
5 het veelvuldig leegstaan, de voortdurende snelle wisseling van de bewoners en daarbij nog
6 de verwoestingen die de bewoners - meestal Ieren - in de laatste tien jaren van
7 bewoonbaarheid aanrichten door het houtwerk nogal eens te slopen en voor verwarming te
8 gebruiken, dit alles maakt deze cottages na veertig jaar tot ruïnes. (...)
9 Soms, in geval van dreigende epidemieën, wordt het anders zeer slaperig geweten van de
10 gezondheidspolitie ietwat onrustig en dan onderneemt zij speurtochten door de
11 arbeiderswijken en ontruimt hele reeksen kelders en cottages, zoals dat bijvoorbeeld met
12 verscheidene steegjes in de buurt van Oldham Road is geschied. Maar dat duurt niet lang;
13 na korte tijd vinden de afgekeurde woningen weer bewoners en de eigenaars staan er zelfs
14 beter voor bij het zoeken naar huurders: men weet immers dat de gezondheidspolitie niet zo
15 gauw terugkomt!
16 Deze oostelijke en noordoostelijke kant van Manchester is de enige, waar de bourgeoisie
17 zich niet gevestigd heeft, en wel omdat de tien á elf maanden per jaar heersende westen- en
18 zuidwestenwinden de rook van alle fabrieken - en dat is niet weinig - steeds die kant op
19 drijft. Laten de arbeiders maar alleen de rook inademen.

Eindexamen geschiedenis havo 2004-II

havovwo.nl

bron 7

Uit het rapport over de toestand in de fabrieken van Macclesfield van 7 mei 1836 van arbeidsinspecteur Richards. Hij moet toezien op de naleving van de Factory Act van 1833. Macclesfield ligt ruim twintig kilometer ten zuiden van Manchester

datum	Naam van de overtreder	Beschrijving van de overtreding	Boete	Hoe afgehandeld
1 maart 1836	Henry Hunt, katoenspinner	Liet kinderen onder de 18 jaar werken, 13 uur per dag, met slechts één uur pauze in de loop van de dag voor maaltijden. Hield geen administratie bij van de werktijden. Hield geen administratie bij van alle kinderen onder de 18 jaar.	5 pond 1 pond 1 pond	Kinderen deels naar de openbare school, de rest naar de zondagsschool in Stockport.
1 maart 1836	Mears, W. & J. Bradshaw, katoenspinner	Liet kinderen onder de 18 jaar werken, 13 uur per dag, met slechts één uur pauze in de loop van de dag voor maaltijden. Hield geen administratie bij van de werktijden. Hield geen administratie bij van alle kinderen onder de 18 jaar.	5 pond 1 pond 1 pond	idem
28 maart 1836	Mears, James Lees, katoenspinner	Liet kinderen werken zonder medische verklaring. Liet kinderen werken onder de 18 jaar, meer dan 12 uur per dag; weer ingetrokken toen bleek dat dat slechts enkele dagen per week het geval was en minder dan negen uur op zaterdag (...). Heeft geknoeid met de administratie; om dezelfde reden als boven weer ingetrokken.	1 pond	Zondagsschool in Hollingwood
21 april 1836	Alexander Thornley, katoenspinner	Liet kinderen werken onder de 18 jaar, meer dan 12 en een half uur per dag. Liet een jongen onder de 11 jaar werken, gedurende 12 uur per dag.	5 pond en 10 shilling 7 pond en 10 shilling	Kinderen verdeeld tussen zondagsscholen in Newton en Geecross.

Eindexamen geschiedenis havo 2004-II

havovwo.nl

---

bron 8

Uit een rapport van arbeidsinspecteur Leonard Horner uit 1837. In dit rapport geeft hij vier jaar na het ingaan van de wet zijn mening over de gevolgen van de Factory Act van 1833

1 De laatste drie maanden zie ik zeker een verbetering. De felle weerstand van een groot deel
2 van de aanzienlijkste fabriekseigenaren tegen de *Factory Act* is grotendeels weggeëbd.
3 Door wat ik heb gezien, en door wat ik van de fabrikanten en hun arbeiders heb gehoord, is
4 mijn overtuiging toegenomen dat het nodig en terecht is, dat de overheid zich bemoeit met
5 de bescherming van kinderen die in fabrieken werken. In het laatste halfjaar in mijn district
6 zijn nogal wat fabrikanten veroordeeld. Dit bewijst natuurlijk maar al te duidelijk dat er nog
7 steeds veel fabrikanten zijn, die blijkbaar onverschillig staan tegenover de
8 gezondheidstoestand en het morele welzijn van de kinderen die bij hen werken. Maar dat
9 wreedheid en onderdrukking heel gewoon zijn en vaker voorkomen bij fabrikanten dan bij
10 andere klassen, dat moet toch echt worden ontkend. Integendeel, ik ken geen andere mensen
11 die zich zoveel moeite en financiële offers hebben getroost voor het welzijn van hun
12 werknemers. Dat kan ik bewijzen met de vele waarnemingen die ik heb gedaan. Ik zou
13 willen dat degenen die zo kritiekloos al die verhalen over de ellende van de
14 fabrieksarbeiders geloven, eens zelf in die fabrieken gingen kijken. Ze zouden zien hoezeer
15 ze zich vergissen. De verklaringen over de ongezonde werkomstandigheden in de fabrieken
16 zijn zwaar overdreven omdat enkele slechte voorbeelden ten onrechte worden beschouwd
17 als representatief voor de algemene toestand.
18 Het fabriekswezen bleef in gebreke voor zover het kinderen liet werken van onder de twaalf
19 jaar, want daardoor was het kwaad niet te vermijden van een systeem dat kinderen beroofde
20 van frisse lucht en oefening en dat het onmogelijk maakte dat zij goed onderwijs kregen.

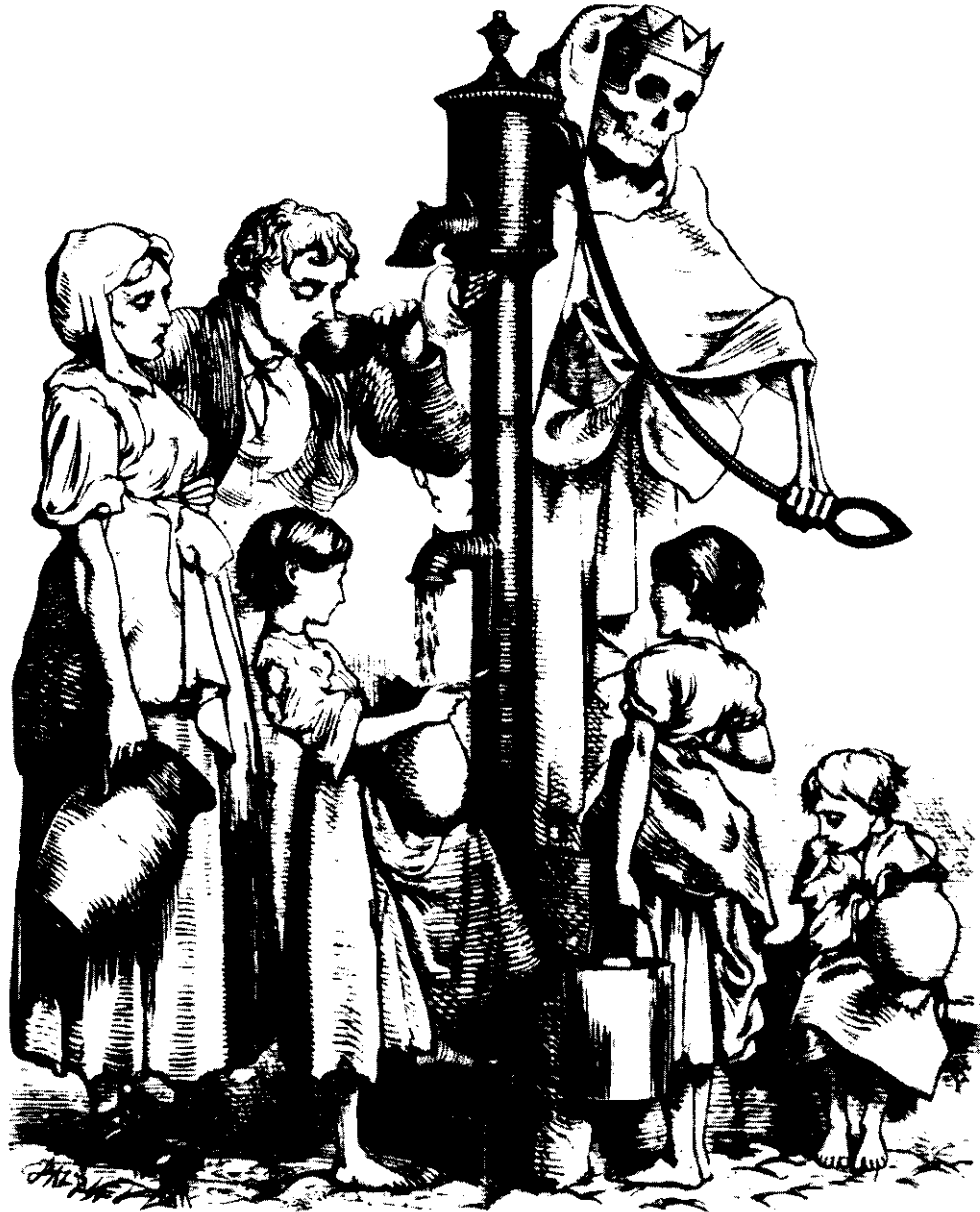
Eindexamen geschiedenis havo 2004-II

havovwo.nl

bron 9

Prent uit Fun van 18 augustus 1866, een kritisch tijdschrift voor de hogere en middenklasse in de Verenigde Staten

F U N. — AUGUST 18, 1866.

DEATH'S DISPENSARY.

OPEN TO THE POOR, GRATIS BY PERMISSION OF THE PARISH

Onderschrift

APOTHEEK van de DOOD

Gratis toegankelijk voor de armen, met toestemming van de gemeente